

АЛЕКСАНДАР МАТКОВИЋ*

Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 323.28(315):316.722

Прегледни рад
Примљен: 25.03.2018
Одобрен: 26.04.2018
Страна: 111-124

ГРАНИЦА ИЗМЕЂУ ВЕРСКОГ, ПОЛИТИЧКОГ И ДРУГИХ ВИДОВА ТЕРОРИЗМА – ПРИМЕР ОРГАНИЗАЦИЈЕ ОМ ШИНРИКЈО

Сажетак: Основни циљ рада јесте анализа осетљивости питања разграничења верског, политичког и других видова тероризма на примеру деструктивног деловања припадника Ом Шинрикјоа, као и одређење стварне природе мотива криминалног деловања означене организације. У оквиру првог поглавља, размотрени су историјат и обележја Ом Шинрикјоа. Друго поглавље садржи пресек најпознатијих и по последицама најтежих криминалних активности које су извршили њени чланови. Трећа целина посвећена је анализи деструктивног деловања припадника Ом Шинрикјоа кроз призму верских, политичких и других друштвених фактора и покретачких чинилаца. Констатовано је да је, за разлику од категоричких, поларизованих ставова, који наведеној организацији и злочинима њених чланова приписују искључиво верска, односно искључиво политичка обележја, најисправније одредити се за компромисно, комбиновано становиште. У складу са наведеним, Ом Шинрикјо несумњиво може бити окарактерисана као верска организација у домену нових религијских покрета, при чему је важно истовремено нагласити значај других области друштвеног (нарочито политичког) ангажовања ове организације, које нису стајале у непосредној вези са њеном религијском природом. Са друге стране, не постоји валидан основ за класификовање терористичких аката Ом Шинрикјоа под категорију верског тероризма, будући да главни мотиви за извршење поменутих екстремистичких акција нису директније повезани са верско-религијским аспектима наведене заједнице. Све ово упућује на генерални закључак о испреплетаности различитих фактора и мотива у контексту појединих облика тероризма, као и о потреби за додатним опрезом приликом категоричког раграничавања религијског и политичког, али и других видова екстремистичког деловања.

Кључне речи: Ом Шинрикјо, тероризам, политички мотивисани злочини, верски екстремизам, нови религијски покрети, масовна убиства, Јапан

Увод

При помену назива организације Ом Шинрикјо, међу првим асоцијацијама свакако се намећу трагични догађаји из метроа у Токију 1995. године,

---

* al.matkovic@gmail.com

када је деловањем њених припадника убијено тринаест, а повређено преко хиљаду људи (Reader, 1996; Reader, 2000; Murakami, 2000).¹ Како у општој јавности, тако и у једном делу стручних кругова, овај криминални чин се, заједно са другим злочинима извршеним од стране означене групе лица, често подводи под верски тероризам, односно под криминалитет тзв. деструктивних верских култова, при чему се мотиви и побуде за извршење поменутих кривичних дела аналогно покушавају пронаћи унутар верско-доктринарног корпуса у позадини ове групе. Са друге стране, неки од истраживача који су се бавили наведеном темом понудили су значајне аргументе који у великој мери релативизују такав приступ, заступајући становиште да су терористички и други криминални акти Ом Шинрикјоа заправо повезани са политичким тероризмом, као и са другим мотивима независним од верско-религијског домена. Имајући у виду речено, у овом раду ће пажња бити примарно фокусирана на анализу основаности ова два поларизована приступа, као и на утврђивање реалних граница између верског, политичког и других видова терористичког и другог криминалног деловања на примеру организације Ом Шинрикјо.

Историјат и обележја организације Ом Шинрикјо

Ом Шинрикјо (енг. *Aum Shinrikyo*) је верска заједница из Јапана која је у неколико земаља у свету званично проглашена за терористичку организацију. Основана 1984. године од стране Шоко Асахаре, у почетку је функционисала као школа јоге и медитације, док је захтев за званично регистравање у облику верске организације, након почетног неуспеха, одобрен 1989. године (Lewis, Petersen, 2005: 162; Parachini, 2005: 12; Reader, 1996: 35-37; Shupe, 1998: 34). Асахара је био харизматска личност која је, преузимајући улогу духовног гуруа, али и успешног практичног организатора, успела да за релативно кратко време привуче велики број следбеника, као и да обезбеди значајна финансијска средства за своју организацију.² Према проценама, 1995. године, само на простору Јапана било је око 10000 чланова, док је број чланова у иностранству био многоструко већи³ (Reader, 2000: 8; Matković, 2016: 178).

Религијски систем Ом Шинрикјоа представља синкретичку комбинацију елемената будизма, хиндуизма, хришћанства, таоизма и других верско-филозофских система (Reader, 1996: 15-18), уз истовремено ослањање на друге области одвојене од поља духовности. У том погледу, карактеристични су: позивање на поједине научне концепте; фасцинација модерном технологијом

* al.matkovic@gmail.com

¹ У оквиру појединих процена, као број жртава наводи се чак 5000-6000 лица (уп. Reader, 1996; Reader, 2000; Murakami, 2000; Smithson, Levy, 2000).

² У литератури се наводи да је Асахара још од детињства показивао различите склоности и особине компатибилне са његовом каснијом функцијом унутар Ом Шинрикјоа (попут, примера ради: жеље за лидерством, грандоманије, предузетничког духа и сл.) [Hudson, 1999: 133 и д; Reader, 1996: 12 и д; Reader, 2000: 32 и д].

³ Примера ради, уобичајено се наводи да је само у Русији број чланова износио око 30000 (Reader, 1996: 75).

(укључујући и пропагирање идеја изнетих у домену научнофантастичне литературе); наклоњеност видовњаштву и другим паранормалним феноменима; снажно потенцирање теорија завере и осуђивање великог броја претпостављено непријатељских заједница најразличитијег карактера (Pagachini, 2005: 11; Reader, 1996: 14-15 и д). Такође, Ом Шинрикјо имао је обележја „култа судњега дана“, пропагирајући скори крај света и целокупног човечанства, изузев одабраних појединаца који се буду приклонили овој организацији (Cronin, 2009: 23; Reader, 1996: 18). Оно што је, међутим, од посебног значаја за текуће истраживање, јесте интересовање које је лидерство организације испољило у правцу политике, са коначним циљем стицања друштвенополитичке моћи и освајања политичке власти у Јапану. Потпуни неуспех који је организација, иступајући у својству у политичке партије, претрпела на изборима 1990. године умногоме је утицао на трансформацију идеологије и практичног деловања групе (уп: Reader, 2000: 126 и д; Gerteis, 2008: 5). Пораст песимизма, додатно отуђење и драстичан пораст непријатељства ка остатку друштва, радикализација миленијаристичких ставова и све веће фокусирање на неумитност и фаталност скорог „Армагедона“, те коначно, кулминација екстремистичких идеја и отпочињање терористичког деловања – уследили су управо у годинама након политичког фијаска Ом Шинрикјоа (Reader, 1996: 43-45; Nehorayoff *et al*, 2016: 40; Matković, 2016: 178).

Након терористичких напада у токијском метроу, организација се суочила са великим проблемима. Значајан број руководилаца и осталих чланова ухапшени су и осуђени због вршења различитих криминалних активности у име организације; бројност самих следбеника групе такође се веома смањила. Организацији је одузет статус „религијског правног лица“ (енг. *religious legal entity*), а банкрот је проглашен 1996. године. Ипак, група је наставила да постоји под уставном гаранцијом верских слобода и права, иако под строгим државним надзором и уз више неуспелих покушаја забране њеног деловања (Mullins, 1997: 38-39 и д). Претрпевши значајне идеолошке модификације, као и трансформације унутрашње структуре, програма и активности групе, те оградивши се од терористичких аката и упутивши извињење жртвама и њиховим породицама, ова организација је опстала све до данашњег дана – истина, под измењеним називом, будући да је ново име, „Алеф“ (енг. „Aleph“), усвојено 2000. године (Gerteis, 2008: 1; Earhart, 2014: 251).

Пресек криминалних активности

Иако је Ом Шинрикјо остао упамћен превасходно по терористичким актима извршеним у токијском метроу 1995. године, његови припадници извршили су већи број кривичних дела и пре наведених инцидената. Први познат случај ликвидације који се ставља на терет ове групације јесте убиство њеног члана (који је, наводно, намеравао да напусти заједницу) у фебруару 1989. године. Исте године, пријављен је нестанак породице адвоката специјализованог за анти-култне случајеве, ангажованог у судском спору који је претио да

доведе до банкротства Ом Шинрикјоа. Иако полиција испрва није успела да разреши овај случај, касније је откривено да је породица ликвидирана од стране припадника наведене групе (Reader, 1996: 37 и д; Reader, 2000a: 370 и д). Крајем 1993. култ је у тајности отпочео са производњом сарина (једињења коришћеног за израду хемијског оружја), као и нешто касније VX гаса (такође нервног агенса). Такође, намеравали су да илегално произведу хиљаду аутоматских пушака (од чега су успешно израдили само једну). У циљу тестирања ефикасности произведеног сарина, на једном изолованом ранчу у западној Аустралији извршена је пробна употреба, којом приликом је убијено 29 оваца. Током децембра 1994. и јануара 1995. коришћен је VX гас за напад на три особе, од чијег дејства је једна преминула. У јануару 1994. године убијен је један припадник групе, ангажован као фармацеут у оквиру Ом Шинрикјове болнице, при чему је као разлог убиства навођено да је он желео да напусти организацију. Осим реченог, овој групи стављане су на терет оптужбе да је, у периоду пре терористичких аката 1994-1995. године, вршила и друга кривична дела, међу којима су истицани изнуђивање новца од клијената којима су пружане услуге, довођење у заблуду својих чланова, њихово насилно задржавање, вршење притиска ради уплате донација и др (Danzig, Sageman *et al*, 2012: 9-18, 50-52 и д ; Zurer, 1998: 7; Lifton, 2000: 11; Matković, 2016: 179).

По последицама најдеструктивнији акт који се догодио пре трагедије у токијској подземној железници, јесте тзв. Мацумото инцидент. Током ноћи између 27. и 28. јуна 1994. године, култ је извршио напад хемијским оружјем у граду Мацумоту, када је отровни гас ослобођен на неколико локација у граду и којом приликом је убијено осам, а повређено преко две стотине појединаца (Reader, 1996: 78-80; Danzig, Sageman *et al*, 2012: 18-29 и д).⁴ У фебруару 1995, киднапован је и убијен шездесет деветогодишњи мушкарац, брат одбегле чланице култа који је одбио да ода где се његова сестра налази (Danzig, Sageman *et al*, 2012: 47-49. и д). Но, кулминацију екстремизма припадника Ом Шинрикјоа свакако представља терористички напад у токијском метроу који се догодио 20. марта 1995. године. У јутарњим часовима тога дана, спроведена је координирана акција ослобађања сарина унутар пет возова токијске подземне железнице. Том приликом је убијено 13 путника, 54 особе задобиле су озбиљне повреде, док је још 980 лица претрпело одређене здравствене последице. Како је касније навођено током суђења, Асахара је, посредством свога доушника из полиције, добио информацију да се припрема рација уперена према објектима Ом Шинрикјоа, услед чега је и наредио овај напад, желећи да на тај начин одврати пажњу полиције са своје организације. Међутим, овакав наум није довео до очекиваних резултата, будући да је полиција повезала Ом Шинрикјо са извршеним терористичким чином, сходно чему је спроведена симултана рација по објектима ове заједнице широм Јапана (Danzig, Sageman *et al*, 2012: 29 и д, 35 и д; Reader, 1996: 86-87; Matković, 2016: 180).

---

⁴ Значајно је напоменути да овај напад представља први успешно реализован случај употребе хемијског оружја (у форми бојног отрова) уперен ка цивилном становништву и извршен мимо ратних сукоба (уп: Ту, 2007: 231 и д).

Током полицијске акције, у објектима који су власништво Ом Шинрикјоа пронађене су, између осталог, велике залихе експлозивних направа, хемијског и биолошког оружја, као и један војни хеликоптер. Осим реченог, полиција је наишла на тамничке ћелије, од којих су се у некима и даље налазили заточени људи, лабораторије за производњу наркотика, као и сеф који је садржао новац и злато у вредности од више милиона америчких долара. Као резултат рације, ухапшено је више од 150 припадника организације, под оптужбама за вршење различитих кривичних дела, док је нешто касније ухапшен и сам лидер Асахара (Reader, 1996: 87-88; Reader, 2000: 196 и д; Matković, 2016: 180).

Упркос полицијској акцији и хапшењу великог дела одговорних за откривене криминалне акте, инциденти повезани са Ом Шинрикјоом, односно са циљем издејствовања ослобађања Асахаре, наставили су да се догађају. У томе смислу нарочито се истичу: нови покушај терористичког напада ослобађањем хидроген-цијанида у токијском метроу 5. маја исте године, слање експлозивне направе гувернеру Токија истог дана када је Асахара ухапшен (16 маја), отмица авиона 22. јуна и др (Matković, 2016: 180-181).

Оптужен за смрт 23 особе и за шеснаест других кривичних дела, Шоко Асахара је проглашен кривим за планирање терористичког акта у токијском метроу и осуђен на смртну казну. Смртна казна досуђена је и другим утицајним припадницима организације чија је кривица утврђена по овом основу (Reader, 2000: 196 и д; Matković, 2016: 181).

Религијска, политичка и општедруштвена перспектива деструктивног деловања припадника Ом Шинрикјоа

У контексту текуће анализе, као кључна, могу се издвојити три питања. Прво од њих тиче се реалне природе верско-религијске димензије у склопу идеологије и практичног деловања Ом Шинрикјоа. Друго питање фокусирано је на однос религије и политике унутар наведене организације. За разлику од прва два, треће питање усмерено је непосредно ка терористичким актима Ом Шинрикјоа – прецизније, ка тумачењу мотива за њихово вршење. Што се тиче првопоменутог проблема, потребно је подсетити да је Ом Шинрикјо у тренутку оснивања представљао школу јоге и медитације. Радило се, дакле, о институцији блиско повезаној са доменом духовности, но која испрва није имала званичан статус верске заједнице. Ипак, треба имати у виду да и многи други нови религијски покрети неретко функционишу као неформалне верске заједнице које нису званично регистроване, или су пак регистроване у некој другој форми (као удружења грађана, школе или курсеви различитих духовних, односно духовно-физичких вештина и сл). Отуда, током првих година свога постојања, Ом Шинрикјо није званично представљао верску заједницу, иако се, спрам управо понуђених аргумената, може са добрим основом претпоставити да се већ тада почело формирати религијско језгро организације. Са друге стране, након подношења и одобравања захтева за званично регистровање, Ом Шинрикјо је 1989. године и званично постао регистрована верска заједница са

статусом правног лица. Стога, са формално-правног аспекта, не постоји никаква дилема у погледу верске природе Ом Шинрикјоа од поменуто године, на даље, будући да се, према прописима Јапана, радило о пријављеној верској заједници која је испунила све формалне услове потребне за њено регистравање.

Остављајући по страни формалне аспекте и прелазећи на питање суштинске религиозности унутар Ом Шинрикјоа, може се констатовати да је у оквиру заједнице постојао изграђен и добро разрађен теолошко-идеолошки систем, који се ослањао на широк спектар религија и других духовних учења. Организација је имала свој аутентични религијски систем базиран на синкретизму; поседовала је установљену обредну праксу, као и читав пратећи систем потребан за њену реализацију (организовано свештенство, верски храмови, објекти за смештај свештенства и др) – речју, имала је све карактеристике добро устројеног новог религијског покрета. Услед наведеног, може се констатовати да су, у случају Ом Шинрикјоа, испуњени и формални и суштински услови потребни да бисмо ову групација могли окарактерисати као верску заједницу.

Аутори који оспоравају религијску димензију ове организације истичу, између осталог, следеће аргументе у прилог својим тврдњама: лукративност деловања организације (праћена стицањем огромних финансијских средстава), укљученост у световне активности (са нарочитим акцентом на политици), дискутабилност у погледу примарних мотива оснивања и деловања Ом Шинрикјоа (тј. упитност да ли су то заиста били верски мотиви), проблематичност личности и улоге лидера Шоко Асахаре, нејасност његових стварних амбиција и циљева и др. Међутим, сматрамо да ови и слични аргументи не представљају довољан основ за оспоравање формалног верског статуса ове заједнице. Како искуство показује, велики број других организација из домена нових религијских покрета такође показује истоврсне одлике, али им се због тога не оспорава припадност домену верских групација. Такође, треба подсетити да организованост религије (у смислу постојања формално установљених верских заједница) у реалности није увек и нужно праћена истинском духовношћу и примарном посвећеношћу верским циљевима, те да се у пракси сусрећу бројни примери разилажења ове две сфере. У том погледу, описане аберације уобичајено се сматрају за мањкавости које умањују кредибилитет конкретне заједнице, но које заправо не стоје нужно у противречности са реалношћу једног сегмента савремене организоване религиозности. Отуда се намеће закључак да и по питању верског статуса Ом Шинрикјоа треба заузети истоврстан став.

Прелазећи на други проблем (тј. на питање односа религије и политике), анализа може бити рашчлањена на више сегмената. За почетак, треба указати на разилажење ставова које се, поводом овог питања, уочава у постојећој литератури. Међу ауторима који су се бавили проучавањем Ом Шинрикјоа и повећаног екстремизма не постоји консензус око тога да ли је Ом Шинрикјо од почетка основан као организација чији је циљ, заправо, било економско богаћење руководства, стицање политичке моћи, вршење терористичких аката и других злочина, или је ова заједница иницијално била замишљена искључиво

као религијска групација, коју је тек специфичан развој догађаја накнадно довео у позицију укључења у друштвенополитичке токове и вршења екстремистичких насилних аката (Reader, 2000; Reader, 2002; Reader, 2012; Reader, 2013; Lifton, 2000; Lifton, 2004; Gerteis, 2008; Raevskiy, 2014; Hudson, 1999; Olson, 1999). Као блиска наведеном, стоји и теоријска дебата поводом питања да ли је Ом Шинрикјо била примарно религијска⁵, или пак примарно политичка организација.⁶ Међутим, иако су поменуте теме интересантне, а при томе и несумњиво значајне за истраживања у различитим научним областима, њихово разматрање није од већег значаја за нашу текућу анализу. За потребе овога рада, довољно је уочити да су у оквиру Ом Шинрикјоа несумњиво постојали и међусобно се преплитали како верски, тако и политички елементи.

Даље, значајно је приметити прекретницу у идеологији и у практичном деловању организације која је настала 1989-1990. године. Како је већ поменуто, 1989. године Ом Шинрикјо је стекао положај релијског правног лица, чиме је и формално устоличен статус у својству верске организације- статус који је, неформално, већ постојао најмање неколико година уназад (а сасвим могуће и већ од самог оснивања групе 1984. године). Међутим, крајем 1980-их година, друштвене аспирације руководиоца Ом Шинрикјоа драстично су порасле, што је кулминирало трансформацијама организације у правцу политичког активизма и (потпуно неуспелим) покушајем освајања политичке власти на изборима (Reader, 1996: 43-45). Како се уочава, од означеног периода, нерелигијске компоненте (нарочито оне политичке садржине) почињу да играју све већу улогу у теорији и пракси Ом Шинрикјоа (уп: Reader, 1996: 43 и д). Штавише, означена трансформација се са прилично добрим основом може сматрати једним од кључних чинилаца који су довели до општег пораста тензија унутар организације, те у крајњој линији и до доношења одлука о вршењу терористичких напада.

Треба истаћи и улогу верских и идеолошких уверења унутар Ом Шинрикјоа. Имајући у виду формални статус поменуте организације, али и њена суштинска обележја, може се констатовати да је значај теолошких поставки и верских учења у оквиру ње био несумњиво велики. Са друге стране, ова организација је, за потребе политичког ангажмана, формулисала и свој идеолошки програм. Сходно томе, упоредо са егзистирањем верско-теолошких начела, можемо говорити и о параелном постојању политичке идеологије унутар Ом Шинрикјоа. При томе треба примерити да је политички програм Ом Шинрикјоа свакако био у великој мери инспирисан религијским полазиштем и верским уверењима ове групације. Услед свега реченог, још се више релативизује и чини се додатно нејасном граница између верских и друштвенополитичких питања у оквиру погледа на свет заступаног од стране припадника означене организације.

На овоме месту важно је размотрити и улогу оснивача и лидера организације, Шоко Асахаре. Асахара је несумњиво представљао харизматску личност, способну да одушеви и око себе окупи велики број следбеника, спре-

⁵ Уп: Reader, 2000: 25-26; Reader, 1996: 90 и д; Raevskiy, 2014: 35-36; Lifton, 2000: 59 и д.

⁶ Уп: Shimosato 1995: 253 (према: Reader, 1996: 94); Kitabatake, 1995: 376 и д.

мних да га слушају и доследно прате приликом остварења зацртане мисије (Hudson, 1999: 133 и д; Reader, 1996: 12 и д; Reader, 2000: 32 и д). Таква ситуација довела је до формирања култа његове личности међу члановима групе. У контексту духовности, описане особине одговарају својствима успешног гуруа, пророка, проповедника – како је познато, Асахара је заиста преузео на себе све поменуте улоге у оквиру духовне заједнице коју је основао. Са друге стране, на пољу друштвенополитичке теорије и праксе, побројане особине и вештине повезују се са способним политичким активистима, лидерима и истакнутим члановима политичких партија, шефовима држава, осталим државним функционерима и сл. Уважавајући речено, на примеру својстава лидера Ом Шинрикјоа поново се долази до закључка о испреплетаности религије и политике, као и о нејасности границе између ове две димензије унутар поменуте организације.

Коначно, потребно је извршити анализу и трећег основног проблема који смо формулисали на почетку овога поглавља – тј. анализу мотива за извршење терористичких (али и других криминалних) аката Ом Шинрикјоа.

Упоредјујући доступне изворе, као и цитиране резултате досадашњих истраживања, може се констатовати да терористичке акције извршене од стране припадника Ом Шинрикјоа не показују обележја верског тероризма у смислу јасно уочљивих верско-религијских компоненти на плану мотива, околности при извршењу, односно последица поменутих деструктивних аката. Штавише, не постоје валидни показатељи на основу којих би се са сигурношћу могло тврдити да је и сам верско-идеолошки корпус ове организације уопште предвиђао спровођење тероризма као део активности организације. То важи и за практично све остале злочине припадника Ом Шинрикјоа који су доживели већи публицитет. За разлику од поменутог, присутни су различити индикатори који упућују на обележја коренито другачијих видова екстремистичког деловања. Како се може приметити, велики део криминалних активности извршених од стране припадника Ом Шинрикјоа био је повезан са интерперсоналним проблемима насталим на релацији припадника организације, са једне и осталих грађана, са друге стране. У томе смислу, разликујемо: убиства бивших припадника организације, односно чланова који су се припремали да напусте организацију; убиства чланова породица припадника/ бивших припадника; ликвидације различитих лица која су била укључена у (или на други начин професионално заинтересована за) судске поступке вођене против Ом Шинрикјоа и др. Уочава се, дакле, да је реч о убиствима која имају врло јасан, прагматичан мотив који није повезан нити са верским, нити са другим идеолошко-доктринарним аспектима деловања организације. Према доступним информацијама и сходно широко прихваћеним ставовима, чак и најпознатији и по последицама најдеструктивнији акти (терористички напади у токијском метроу) такође треба да буду протумачени као покушај скретања пажње полиције са истраге вођене против припадника Ом Шинрикјоа – односно, у крајњој линији, као својеврстан облик освете друштву за поменуте проблеме са којима се организација суочавала. Када се то има у виду, основано је уочити да се чак и наведени најекстремнији видови деловања организације веома лако могу приписати сасвим прагматичним, практичним циљевима, за разлику од наводних, претпостављених „виших мотива“ верске или друге идеолошке природе.

Прелазећи на питање могуће повезаности политике и тероризма, важно је истаћи да су политичке аспирације лидера Ом Шинрикјоа (укључујући и формирање политичке странке), праћене тешким неуспехом на политичким изборима, несумњиво морале допринети настанку или повећању незадовољства, резигнираности, те у крајњој линији, непријатељства које су руководиоци организације осећали према друштвеној заједници у целини (Reader, 1996: 44-45). У погледу истакнутог питања, прекретницу, дакле, свакако треба тражити у неуспелом покушају укључења у власт, односно у неоствареним политичким амбицијама лидерства организације (Reader, 2000: 126 и д; Reader, 1996: 43 и д). Када се ово има у виду (те враћајући се поново на тумачење инцидента у токијском метроу као аката који су могли бити делимично мотивисани жељом за осветом друштву у целини због конкретних, „овоземаљских“ неуспеха организације), терористичко деловање Ом Шинрикјоа може се са солидним основом довести у везу и са доменом политичког тероризма. У томе случају, тероризам припадника Ом Шинрикјоа могао би бити сврстан у сличну раван са другим екстремним политичким организацијама. Тиме се додатно релативизује питање основаности присуства наводног религијског тероризма на примеру ове организације, уз истовремено потенцирање танке линије која раздваја верски, политички и друге видове тероризма. При томе, треба направити следеће разграничење могућих политичких мотива за терористичке акте припадника Ом Шинрикјоа. Као што је познато, најчешћи мотиви револуционарних политичких терористичких организација јесу привлачење пажње јавности и подривање постојећег друштвенополитичког поретка у циљу стварања предиспозиција за преузимање политичке власти у будућности.⁷ Уколико су припадници Ом Шинрикјоа заиста намеравали да терористичким актима дестабилизују политички поредак и приграбе политичку власт (како су то испрва наводили надлежни органи у Јапану – уп: Ту, 1999: 49), њихове акције би, у томе случају, биле у великој мери компатибилне са екстремизмом других, управо поменутих, револуционарних политичких терориста. Са друге стране, ако би претпостављени политички тероризам Ом Шинрикјоа био схваћен као чисто осветничко деструктивно деловање, без перспективе за постизањем политичког просперитета у будућности (што се, према свим расположивим подацима, чини као вероватније), онда би природа инцидента у токијском метроу морала бити протумачена коренито другачије. Радило би се, наиме, о својеврсним „нихилистичким“ актима организације која је изгубила веру у свој политички успех, те стога жели да нанесе штету постојећем друштву искључиво зарад саме штете, тј. услед политички неутилитарних, стриктно малициозних побуда.

У прилог хипотези којом се релативизује искључиво религијски статус Ом Шинрикјоа, као и којом се преиспитује удео верско-религијских питања и мотива у терористичким актима наведене организације, може се навести већи број аргумената. Према проценама, од око 10000 чланова у Јапану (колико је организација имала 1995. године), свега 10% чинили су тзв. „*shukkesha*“, тј. крајње посвећени чланови који су се потпуно изоловали од друштва, прекинули контакте са породицом и посветили се улози свештених лица у религијском

⁷ О овој тематици уопштено у: Brockhoff *et. al.*, 2012; Kushner, 2003; Michael, 2003; Pluchinsky, 1992; Schmid, Jongman, 2005.

систему своје организације (Reader, 2000: 8). Штавише, само пар година раније, њихов број био је чак неколико пута мањи. Остали чланови су углавном и даље водили уобичајен живот, без класичног издвајања из друштва, које се често наводи као важан фактор функционисања тзв. деструктивних култова. Наведени податак свакако доводи у питање „култну“ природу организације, тј. чинилац који се веома често наводи као примаран приликом тврдњи да је истински верски фанатизам стајао иза тероризма Ом Шинрикјоа. Даље, иако је организација имала значајан број објеката (за које је употребљаван назив „*satian*“, у значењу „истина“) у Јапану (махом у региону планине Фуџи), део њих није коришћен у религијске сврхе. Наиме, за разлику од *satian*-а који су заиста служили за спровођење верске обредне праксе, односно за смештај *shukkesha*, тј. свештенства, неки од ових комплекса коришћени су као простор за лабораторијску анализу и за производњу смртоносних супстанци које су касније примењиване током извршења терористичких аката (Reader, 2000: 8-9). Још један важан аргумент представља податак да је током 1994. године руководство Ом Шинрикјоа образовало сопствену, алтернативну владу, сачињену од 22 министарстава (при чему су постојале и различите агенције), на челу са Асахаром лично. Ова недвосмислено политичка структура унутар организације (која је, практично, представљала својеврсну државу у држави и која се налазила у директној опозицији у односу на званичну власт у Јапану [Reader, 1996: 80-81]) јасно сугерише да су, непосредно пред извођење терористичких аката 1995. године, политички елементи унутар организације играли све већу улогу у односу на њену изворну, религијску природу. Коначно, саме политичке аспирације лидерства Ом Шинрикјоа, јасно упућују на закључак да се идеологија руководства организације, заједно са програмом планираног деловања, свакако није исцрпљивала у домену духовности и религиозности, већ да је тежила и задовољењу других, „овоземаљских“, тј. световних циљева.

На крају, није на одмет указати и на следећи аргумент. Како се истиче у литератури, чланство Ом Шинрикјоа није приступало организацији са свешћу да ће доћи до вршења злочина, односно терористичких аката. Штавише, велики део чланова није ни био упућен у настале планове о вршењу кривичних дела. Они, пак, који су та дела извршавали, или су за њих макар знали, пристајали су на такво стање услед страха од освете остатка групе (Reader, 1996: 76). Интересантан је и став према коме песимистичка идеја о свеопштем уништењу, односно о апокалипси, свакако не би могла бити разлог који је привукао организацији толики број чланова, међу којима су били бројни образовани и успешни људи (укључујући и значајан број младих особа које су завршиле факултете на најелитнијим јапанским универзитетима) [Gerteis, 2008: 5].⁸ Све ово додатно оснажује став да Ом Шинрикјо не може бити сматран класичним примером „деструктивне верске секте“ основане са иницијалним циљем вршења кривичних дела која стоје у директној конекцији са теолошким аспектима групе и са верским уверењима њених чланова.

Осим специјализоване анализе искуства Ом Шинрикјоа, корисно је и на генералном нивоу размотрити питање мотива за извршење кривичних дела од

⁸ Овакав профил чланства умногоме је одскакао од особина других нових религијских покрета у Јапану, услед чега је Ом Шинрикјо стекао својеврстан статус „елитне верске заједнице“, односно „елитне религије“ (Lewis, Petersen, 2005: 162).

стране припадника нових религијских покрета. Како показују резултати наших досадашњих истраживања (Matković, 2016; Matković, 2016a, Matković, 2017), у пракси се веома ретко сусрећу примери нарочито тешких злочина (примера ради, најтежих кривичних дела против живота и тела) који истовремено испуњавају следећа два услова: а) да су извршени од стране истинских припадника одређеног верског култа, односно новог религијског покрета; б) да су мотиви њиховог извршења заиста повезани са верским уверењима учинилаца- припадника култа, односно да радње извршења и/или проузроковане последице имају реалну ритуалну функцију у оквиру обредне праксе конкретне верске заједнице. Истраживања примера из праксе показују да је, чак и у случају доказаног припадништва одређеном верском култу, убедљива већина наводних „окултних-ритуалних злочина“⁹ заправо мотивисана сасвим другачијим побудама, које немају непосредније везе са верским убеђењима извршилаца поменутих злочина. То потврђује и пример Ом Шинрикјоа, у овину кога се за све размотрене злочине могу пронаћи јасни, прагматични мотиви, удаљени од религијске теорије и обредне праксе чланова наведене групације.

Исто тако, целисходно је осврнути се и на још једно генерално питање: на материју реалних мотива злочина који се уобичајено подводе под категорије политичког, верског и других видова тероризма. Као што је познато, проблематика мотива и обележја различитих видова тероризма изузетно је сложена. Давање коначних оцена о мотивима конкретних терористичких аката неретко представља тежак и незахвалан задатак. Као ништа мање проблематичан, може се, у делу случајева, показати и покушај јасног разграничења терористичких аката (у зависности од обележја организације, као и од мотива њихових чланова) на верски, политички или ма који други вид тероризма. Искуство организације која је предмет текућег проучавања у потпуности потврђује ову правилност. Остављајући спекулације по страни и задржавајући потребне ограде, у случају Ом Шинрикјоа можемо ипак констатовати да екстремистички акти његових чланова имају више сличности са политичким, него са верским тероризмом. Такође, анализирајући на генералном нивоу укупност кривичних дела извршених од припадника поменуте заједнице, јасно се уочава постојање директних, прагматичних мотива за њихово вршење, за разлику од чисто идеолошких злочина појединих верских или политичких екстремиста код којих се, као препознатљива обележја, често сусрећу: ирационалност мотива (из позиције посматрача са стране), инструментална функција злочина (у смислу њихове подређености искључиво „вишем“, идеолошком циљу), одсуство непосредне користи и сл.

Закључак

На основу формалних и фактичких критеријума, Ом Шинрикјо се недвојбено може окарактерисати као верска организација из корпуса нових религијских покрета. Дилеме које се у том погледу истичу у теорији не чине се довољно релевантним за оспоравање верског статуса наведене групе. Међутим, то свакако не значи да треба занемарити специфичности ове органи-

⁹ О овој категорији криминалитета више у: Matković, 2016; Matković, 2016a.

зације, у смислу њене идеолошке и практичне усмерености не само ка верским, већ и ка различитим световним питањима- са нарочитим акцентом на активном политичком ангажовању. Са друге стране, иако се Ом Шинрикјо може без већих проблема окарактерисати као верска организација, злочини извршени од стране његових припадника тешко да могу бити подведени под категорију верског екстремизма, будући да недостају елементи верско-доктринарних или верско-церемонијалних мотива за њихово извршење. Заправо, у случају поменутих кривичних дела уочавају се врло јасни, прагматични мотиви који немају директну конекцију са религијском димензијом ове групе. Када је реч о најтежим злочинима извршеним од стране чланова Ом Шинрикјоа (превасходно о ослобађању отровног гаса у токијском метроу), они се, са dobrim основом, могу повезати са доменом политичког тероризма. Све изложено даје додатну потпору тези према којој је некада прилично тешко издвојити чисто верски тероризам, односно разграничити га од других видова терористичког деловања. Наведено стоји у сагласности и са становиштем о релативно ретким примерима најтежих кривичних дела која стоје у директној вези са верском природом заједнице којој учиниоци злочина припадају. У погледу супротне крајности, тј. карактерисања Ом Шинрикјоа као чисто политичке терористичке групације, чини се ипак претераним поједностављењем одрицати сваки значај верске димензије унутар ове заједнице, свдећи је на тај начин на типичан модел класичног политичког екстремизма. Но, веома је важно истовремено остати објективан приликом сагледавања реалне природе њених терористичких аката, те оставити потребну дистанцу између верске конотације саме групе, са једне и њених терористичких активности, са друге стране. Имајући у виду све наведено, на основу анализе примера Ом Шинрикјоа може се уочити тешкоћа приликом разграничења верских и политичких елемената у оквиру конкретне организације, али и потврдити комплексност и могућност испреплетаности материје верског, политичког и других видова екстремизма на генералном нивоу.

Литература:

1. Brockhoff, Sarah; Krieger, Tim; Meierrieks, Daniel (2012): Looking Back on Anger: Explaining the Social Origins of Left-Wing and Nationalist Separatist Terrorism in Western Europe, 1970–2007, *APSA 2012 Annual Meeting Paper*, <http://ssrn.com/abstract=2107193>, pristup: 15.02.2018.
2. Cronin, Audrey Kurth (2009): *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*, Princeton University Press, Princeton.
3. Danzig, Richard; Sageman, Marc *et al.* (2012): *Aum Shinrikyo: Insights Into How Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons* (second edition), Center for a New American Security, Washington.
4. Earhart, H. Byron (2014): *Religion in Japan: Unity and Diversity* (5th ed.), Cengage Learning, Belmont.
5. Gerteis, Christopher (2008): Religious Terrorism and Popular Culture- The Uses and Abuses of Aum Shinrikyō, *Journal of Religion & Society*, Vol. 10, pp. 1-6.
6. Hudson, Rex A. (1999): *The Sociology And Psychology Of Terrorism: Who Becomes A Terrorist And Why?*, Federal Research Division, Library of Congress, Washington, D.C.

7. Kitabatake, Kiyoyasu (1995): 'Aum Shinrikyô: Society Begets an Aberration', *Japan Quarterly*, Oct–Dec 1995, pp. 376–383.
8. Kushner, Harvey W. (2003): *Encyclopedia of terrorism*, Sage Publications Ltd, London.
9. Lewis, James R; Petersen, Jesper Aagaard (2005): *Controversial New Religions*, Oxford University Press, Oxford.
10. Lifton, Robert (2000): *Destroying the World to Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, Picador, London.
11. Lifton, Robert (2004): Aum Shinrikyo- The Threshold Crossed, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, Vol. 9, Issue 1-2, pp. 57-66.
12. Matković, Aleksandar (2016): *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti* (doktorska disertacija), Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
13. Matković, Aleksandar (2016): Krivična dela povezana sa okultizmom – pojam, pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja, *Crimen*, 2, str. 207-222.
14. Matković, Aleksandar (2017): Zaštita dostojanstva, pijeteta i imovine umrlog lica, *Kultura polisa*, br. 32, str. 427-440
15. Michael, George (2003): *Confronting Right Wing Extremism and Terrorism in the USA*, Routledge, New York & London.
16. Mullins, Mark R. (1997): The Political and Legal Response to Aum-Related Violence in Japan, *Japan Christian Review*, No. 63, pp. 37-46.
17. Murakami, Haruki (2000): *Underground: The Tokyo Gas Attack and the Japanese Psyche*, Vintage International, New York.
18. Nehorayoff, Andrea A; Ash, Benjamin; Smith, Daniel S. (2016): Aum Shinrikyo's Nuclear and Chemical Weapons Development Efforts, *Journal of Strategic Security*, Vol. 9, No. 1, pp. 35-48.
19. Olson, Kyle (1999): Aum Shinrikyo: Once and Future Threat?, *Emerging Infectious Diseases*, Vol. 5, No. 4, pp. 513-516.
20. Parachini, John (2005): Aum Shinrikyo, in: Jackson, Brian. A; Baker, John. C *et al*, *Aptitude for Destruction, Vol. 2: Case Studies of Organizational Learning in Five Terrorist Groups*, Rand Corporation, Santa Monica, pp. 11-37.
21. Pluchinsky, Dennis A. (1992): Western Europe's red terrorists: the fighting communist organizations, in: Yonah, Alexander; Pluchinsky, Dennis A. (eds.): *Europe's red terrorists: the fighting communist organizations*, Frank Cass and Company, Oxford.
22. Raevskiy, Alexander (2014): Psychological aspects of the Aum Shinrikyo affair, *Psychology in Russia: State of the Art*, Vol. 7, Issue 1, pp. 34-39.
23. Reader, Ian (1996): *A Poisonous Cocktail?: Aum Shinrikyo's Path to Violence*, NIAS Press, Copenhagen.
24. Reader, Ian (2000): *Religious Violence in Contemporary Japan: The Case of Aum Shinrikyô*, University of Hawaii Press, Honolulu.
25. Reader, Ian (2000a), Scholarship, Aum Shinrikyô, and Academic Integrity', *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Vol. 3, No. 2, pp. 368-382.
26. Reader, Ian (2002): Spectres and Shadows: Aum Shinrikyo and the Road to Megiddo, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 14, Issue 1, pp. 145-186.
27. Reader, Ian (2012): Globally Aum: The Aum Affair, counterterrorism, and religion, *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 39, Issue 1, pp. 179-198.
28. Reader, Ian (2013): Murder on the Tokyo Subway: Nerve Centres, Religion and Violence, Space and Polity, Vol. 17, Issue 3, pp. 377-392.
29. Schmid, Alex; Jongman, Albert (2005): *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*, Transaction Publishers, New Brunswick.

30. Shupe, Anson (1998): *Wolves Within the Fold: Religious Leadership and Abuses of Power*, p
31. Smithson, Amy E; Levy, Leslie-Anne (2000): Chapter 3 – Rethinking the Lessons of Tokyo, *Ataxia: The Chemical and Biological Terrorism Threat and the US Response* (Report No. 35). Henry L. Stimson Centre, Washington, D.C.
32. Tu, Anthony (1999): Anatomy of Aum Shinrikyo's Organization and Terrorist Attacks with Chemical and Biological Weapons, *Archives of Toxicology, Kinetics and Xenobiotic Metabolism*, Vol. 7, No. 3, pp. 45-84.
33. Tu, Anthony (2007): Toxicological and Chemical Aspects of Sarin Terrorism in Japan in 1994 and 1995, *Toxin Reviews*, Vol. 26, No 3, pp. 231-274.
34. Zurer, Pamela (1998): Japanese cult used VX to slay member, *Chemical and Engineering News*, Vol. 76, No. 35, p. 7.

THE BORDER BETWEEN RELIGIOUS, POLITICAL AND OTHER KINDS OF TERRORISM – EXAMPLE OF AUM SHINRIKYO ORGANIZATION

Summary: The main goal of this paper is to analyze the sensitivity of the issue concerning separation of religious, political and other forms of terrorism in the case of destructive behavior of the members of Aum Shinrikyo, as well as to determine the real nature of the motives of the criminal activity of designated organization. Within the first chapter, the history and features of Aum Shinrikyo are considered. The second chapter contains an overview of the most famous and the most serious (according to their consequences) criminal activities committed by its members. The third chapter is dedicated to the analysis of the destructive behavior of the members of Aum Shinrikyo through the prism of religious, political and other social factors, goals and motives. It was noted that, unlike the radical, polarized attitudes, which attribute exclusively religious or exclusively political features to the aforementioned organization and to the crimes of its members, it is best to hold compromise, combined point of view. In accordance with that, Aum Shinrikyo can undoubtedly be characterized as a religious organization in the field of new religious movements, while it is mandatory to emphasize the importance of other areas of social (especially political) engagement of this organization, which did not stand in direct relation to its religious nature. On the other hand, there is no valid basis for the classification of terrorist acts by Aum Shinrikyo members under the category of religious terrorism, since the main motives for the execution of these extremist actions are not directly related to the religious aspects of that organization. All this points to the general conclusion about the interlacing of various factors and motives in the context of certain forms of terrorism, as well as about the need for extra caution in case of attempts to categorically divide religious, political and other forms of extremist actions.

Key words: Aum Shinrikyo, terrorism, politically motivated crimes, religious extremism, new religious movements, mass killings, Japan